

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/65/95-100>**Ülviyyə Çingiz qızı Əliyeva**

Azərbaycan Universiteti

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Leyla Pərviz qızı Kazımzadə

magistrant

leyla.kazimzade.96@mail.ru

**VAŞİNQTON İRVİNQİN “YUXULU DƏRƏ ƏFSANƏSİ” VƏ “RİP VAN VİNKL”
ƏSƏRLƏRİNDƏ AMERİKA GERÇƏKLİYİ***Açar sözlər: novella, İnqilabi müharibə, müstəmləkəçilik, ruh, şəxsiyyət***American Reality in Washington Irving's “The Legend of the Sleepy Hollow” and “Rip
Summary**

This article analyzes Washington Irving's two most popular novels in American literature, "Sleepy Hollow" and "Rip Van Winkle." The main issue is the issue of identity in this period of history. The author of these short stories answers everyone who asks about the American people's quest for freedom and what it means to be an American. These novels are a source of inspiration for Americans to build their own culture.

Key words: *novella, Revolutionary war, colonialism, spirit, personality*

Giriş

İnqilabi müharibədən sonra Amerika ədəbiyyatının vəziyyəti yaxşı deyildi. Bəzi insanlar Amerika ədəbiyyatında milli hissin olmamasından narahat idilər və milli xarakteri ifadə edə bilən kitabların nəşr olunmasını istəyirdilər. Çoxları Amerika ədəbiyyatının Britaniya ədəbiyyatından azad olmaq üçün çox gənc olduğuna inanırdı. Bəziləri milli ədəbiyyata can atmağın belə səhv olduğunu düşünürdü. Bu münaqişə yüz ilə yaxındır ki, aydınlaşmır. Yeni müstəqil Amerikanın ilk populyar janrı novellalardan ibarət oldu.

XIX əsrin əvvəllərində Amerika ədəbiyyatının mərkəzi Nyu-York şəhəri idi. Bu dövrün yazıçılar "Knickerbockers" adlanırdı və əsrin əvvəllərindəki dövr, Amerikan ədəbiyyatının "Knickerbocker dövrü" adlanır. Bu dövrdə Charlotte Temple, Charles Brocken Brown da daxil olmaqla bir neçə nüfuzlu müəllif var idi, lakin bunlardan ən əsası Vaşinqton İrvinq idi.

İlk Amerikan post İnqilabçı yazıçı Vaşinqton İrvinq, 31 aprel 1783-cü ildə on bir uşağdan sonuncusu olaraq dünyaya gəldi. Ona ilk Amerika prezidenti və Amerika İnqilabının qəhrəmanı Corc Vaşinqtonun adı verildi. (4) İrvinq yalnız bir yazıçı deyil, eyni zamanda Birləşmiş Ştatların İspaniyadakı səfiri vəzifəsinə xidmət etmiş və ölümündən əvvəl Amerika yazıçılarının müəllif hüquqlarını qorumaq üçün daha sərt qanunların qəbul olunması üçün böyük rol oynamışdır.

Ədəbiyyatda ilk addımı 1802-ci ildə Londonda dərc olunan “The Morning Chronicle” qəzetində Conatan Oldstayl təxəllüsü altında Nyu-Yorkun sosial həyatı və teatrları haqqında yazdığı yazılarla atmışdır. 1819-cu ildə ona sonradan dünya şöhrəti qazandıran “Ceffri Krayonun qaralama dəftəri” (The Sketch Book of Geoffrey Crayon) kitabını nəşr etdirmişdir. (1)

Vaşinqton İrvinq Ceyms Fenimor Kuperlə yanaşı Avropada bəyənilən ilk amerikalı yazıçılardan biri olmuş və Nataniel Hotorn, Herman Melvil, Henri Lonqfellou və Edqar Allan Po kimi Amerika yazıçılarını həvəsləndirmişdir. (1)

İrvinqin romanları canlı hekayə, əyləncəli süjet üçün mənzərə və mənzərənin gözəlliyi ilə birləşdirilmiş şedevr hesab olunur. Onun işlərinin ümumi xüsusiyyəti, birincisi, Amerikanın müasir həyatındakı incə istehza, yumor, parodiya, satira və qroteskin birləşmələri, ikincisi, gündəlik həyatdan sehri və sirli dünyaya real keçid ilə fantastik şeylərin birləşmələridir. Bu İrvinqin əsərlərində normal təbii bir şey kimi görünür.

Onu bəzən “Amerika ədəbiyyatının atası” da adlandırırlar. Kitablari dünyada ən yaxşı satılan ilk amerikalı yazıçı idi. Onun tarixi mövzudakı əsərləri ilk ABŞ prezidenti Corc Vaşinqton, irlan yazıçısı Oliver Qoldsmi və Məhəmməd peyğəmbərin bioqrafiyalarından və XV əsr İspaniya tarixi ilə bağlı mövzulardan ibarətdir. “Ceffri Krayonun qaralama dəftəri” kitabına daxil olan “Rip Van Vinkl” və “Yuxulu dərə haqqında əfsanə” hekayələrinə görə şöhrət qazanmışdır. Hər iki hekayə Amerika ədəbiyyatında ən çox sevilən iki hekayədir və hər ikisi də ilk iki Amerika qısa hekayəsi sayılır. Həm “Yuxulu dərə əfsanəsi” nin, həm də “Rip Van Vinkl” in süjetləri Alman xalq nağıllarına əsaslanır. Hər ikisi Hudson çayı boyunca - Tarrytaun yaxınlığındakı “Yuxulu dərə əfsanəsi” və bir qədər şimalda “Rip Van Vinkle” - və bu gün kifayət qədər mülayim və xoş fəvqəltəbii, qəribə köhnə saxta Holland əfsanələri kimi xatırlanmağa meyllidirlər. İrvinq

fövqəladə dərəcədə səmimi və mülayim bir dastançıdır, rahat hiss etməyimizi istəyən və bunun əvəzinə yalnız onun qarmaqarışlıq, dolaşlıq yolları ilə getməyimizi istəyən bir aparıcıdır. Ancaq “Yuxulu dərə əfsanəsi” və “Rip Van Vinkle”, həm əvvəlki Nyu York povestlərindən, həm də bir-birindən çox fərqli hekayə strategiyalarından çox fərqli hekayələrdir.

“Yuxulu dərə haqqında əfsanə” novellası daha əvvəl də qeyd etdiyim kimi, İrvinqin ən əhəmiyyətli əsərlərindən biridir. “Yuxulu dərə əfsanəsi” İrvingin folklorla olan sevgisini və istifadəsini ortaya qoyur. Bu əsər nəşr olunduqda Amerika da hər şey təzə və yeni idi - o qədər təzə idi ki, həll ediləcək bir çox torpaq sahəsi var idi və insanlar bunu etmək üçün qərbə doğru hərəkət etməyə başladılar. “Yuxulu dərə haqqında əfsanə” romantik fantastikanın möhtəşəm bir nümunəsidir. Bu əsər özündə nümunəvi bir romantik qəhrəmanı və mücərrəd bir məsələdə həqiqəti tapmaq səylərini özündə birləşdirir. İrvinqin romantik qəhrəmanını fəvqəltəbii hadisələrə və qadınlara qarşı narahatlığa nəhəng bir heyranlıq müşayiət edir. Vaşinqton İrvinq şəhər həyatının sərt gerçəkliklərini təbiətin romantik gözəlliklərinə yaxınlaşdırır, romantizmi bütöv bir şəkildə təyin edir. Şəhərin və onun bulaşıcı təbiətinin yuxusu bizi birbaşa oxuyucuları İrvinqin nağılına cəlb edir. “Yuxulu dərə haqqında əfsanə” Yuxulu Dərə adlı bir qəsəbəyə köçən İcabod Vinç və başsız atlı haqqında bir hekayədir. İrvinqə görə, bütün dünyanın ən sakit yerlərindən biri olan bu müstəmləkə orijinal Holland köçkünləri yaşayır. İcmalarının məskunlaşdıqlarının ilk illərində orada yaşayan bir Alman həkim tərəfindən sehləndiyinə və yaşlı bir Hindistan rəisinin səlahiyyətlərinin torpaq üzərində olduğunu düşünür. Oradakı insanlar bu ruhları hiss edirlər və bütün qonşuluq hər cür ecazkar inanclara inanmış kimi görünür - qəribə şeylər görür və havada səslər eşidirlər. Buna görə bir Hessiya əsgərinin ruhuna inandığı başsız atlı haqqında çox məşhur bir əfsanə yaranıb. Bu fiqur sayəsində Amerika tarixində çox əhəmiyyətli bir hadisə olan İncilabi Müharibə ilə əlaqəni hiss etmək olar. İrving'in Baltus torpaqlarının sərvətini ətraflı təsvir etməsi həm Amerika çölündə zəngin olmağın nə olduğunu müəyyənləşdirir və həm də Amerikanın təbii ehtiyatlarının bolluğunu vurğulayır.

“Yuxulu Dərə haqqında əfsanə” əsərində başsız atlının fiqurunda müharibə əsgəri ilə əlaqə görünür. O bir Hessi əsgəri idi və bu əsgərlər İncilab Müharibəsi dövründə ən çox nifrət edilənlərdən biri idi. Onlar çox qəddar, vəhşi və barbar insanlar hesab olunurdular. Bu səbəbdən müharibənin kitabdakı təmsilçiliyi də çox vəhşi və qəddar xarakterli bir atlıdan keçir. Kitabdakı atlı heç kimə həqiqətən zərər verməməsinə baxmayaraq, hər iki uyğunlaşmada da soyuqqanlı bir qatildir.

Bir məktəb müəllimi olan Crane, dünyanın ən səssiz yerlərindən biri olduğu iddia edilən Yuxulu dərəyə gəlir. Bu Holland kəndində insanlar bir Alman həkimi və ya qoca bir hind rəisi tərəfindən lənətləndiyinə inanılır. Bu kənddəki köçkünlər də bu nağıllara və dəhşət hekayələrinə inanırlar.

“Bu kənddə insanlar hər cür inanclara inanır, havada musiqi səsləri və qəribə səslər eşidirlər. Bütün məhəllə yerli nağıllarla, ruhlu hekayətlərə və alatoran xurafatlara inanır. Doğrudanda ruh bu sehlri bölgəni təqib edir və əmr edilmiş kimi görünür”. (2, p 304) Bu, gerçəkliyin, tarixin və fəvqəltəbii əridilmənin ilk böyük nümunəsidir. İncilabi Müharibə, şübhəsiz ki, çox sayda ölümə və məhvə səbəb oldu. Hekayələr danışmaq, əlbəttə ki, kəndlilərin müharibə qarışıqlığı ilə barışmalarının bir yoludur. İcabod və yerli kişilər arasındakı hekayədə bir neçə ikili vəziyyət qurulur. İcabod qadınlara ürəyinə yol tapmağa vaxt ayırır.

Bəzi əyləncəli alliterasiya yaratmaqla yanaşı, İrvinq Atlıya ilk dəfə gerçək bir tarix qazandırdı. Bu başsız atlının başını top mərmisi ilə vurulan əsgəri olduğu düşünülür. Kessiya əsgərinin cəsədi kilsənin həyatında basdırılsa da, ruhu hələ də gecə yarısına kimi dərənin ətrafında dolaşır və yenidən kilsənin həyatına qayıdır. Konnektikutdan olan İcabod Vinç, İncilabdan otuz il sonra Yuxulu dərəyə gəlir. “Hündür, lakin həddən artıq arıq, dar çiyinləri, uzun qolları və ayaqları, qollarından bir mil məsafədə uzanan əlləri, kürəklərə xidmət edə biləcək ayaqları və bütün çərçivəsi ən sərbəst şəkildə asılmışdı. Başı kiçik və üstü düz idi, nəhəng qulaqları, iri yaşıl şüşəli gözləri və uzun bir snayper burnu var idi ki, küləyin hansı tərəfə əsdiyini söyləmək üçün mili boynuna tıxanmış bir hava xoruzuna bənzəyirdi”. (2, p 306)

İcabodun fiziki keyfiyyətləri onun xəyalpərəst, ağılsız xarakterinin göstəricisidir. Sadəcə olaraq, İcabod Vinç hündür və cılızdır, çirkin, acgöz, qorxunc hekayələri sevir, lakin bu hekayələrə güclü inamı səbəbi ilə bunlardan çox qorxur. İcabod tipik faciəvi qəhrəmanın əksidir. O, əsasən bu hekayənin anti-qəhrəmanıdır.

İcabod Vinç meşəli bir tərənin yanında bir məktəb binasında yaşayırdı. O davranışına və uşaqlara xoş rəftarına görə qəsəbədə çox sevilirdi. Tezliklə o fermer Baltus Van Tasselın gözəl qızı Katrina Van Tasselə və atasının puluna aşıq oldu. Hekayədə Katrinanın kabuslarla və cadılarla müqayisəsi, İcabodun Katrinaya olan heyranlığının onu nə qədər problemə salacağını qabaqcadan göstərir. Katrinanın təsviri onu böyük ölçüdə İcabodun başqa bir maddi istəyi və nəticədə mübarizə aparacaq bir məqsədi kimi göstərir. “Yuxulu dərə əfsanəsi” ndə iştirak edən əsas mövzu acgözlükdür. Məsələn, Katrina, kişilər onunla mübahisə edərkən ona göstərilən diqqəti sevir.

“O zənginliyindən razı qalmırdı və qürur duymurdu və yaşadığı üslubdan daha çox bolluğa can atırdı”. (2, p 306) Katrinanın ailəsinin pulu, həqiqətən, İcabodun Katrina ilə evlənməsinə əsas səbəbi idi.

İcabod, Van Tassels iqamətgahını ziyarət edərkən cazibədar idi və Katrinanı qazanmağı düşünürdü. O həmçinin Katrinanın atasının pullarını da qazanmağı düşünürdü. İcabodun uzun təsviri ilə başlayan və qəhrəmanın Van Tasselin torpağının zəngin məhsullarını gördüyü zaman hiss etdiyi az qala fiziki aclığa qədər davam edən təsirli bir aclıq görüntüləri əsərdə öz yerini alır. Katrinanın ürəyini qazanmağa çalışan tək o deyildi. Ölkənin qəhrəmanı, ləqəbi Brom Bones kimi məşhur olan İbrahim Van Brunt da Katrinaya aşıq idi. Bu rəqib ilə İcabod Kreyn mübarizə aparmaq məcburiyyətində qaldı. İrvinq Brom Bones obrazında müəllif özünə güvənən Amerika qəhrəmanının konsepsiyasını yaratmışdır. Brom Bones, İcabodun niyyətlərini öyrəndikdə, onu təqib etməyə başladı. Bir payızda gecəsində İcabod Vinç Van Tasselin evində keçiriləcək yeməyə dəvət edildi. İcabod, yaşlı bir Hollandiyalı Hans Van Ripperdən bir at da borc alaraq özünü tamamilə hərtərəfli hazırladı.

“İcabod belə bir at üçün uyğun bir fiqur idi. O, dizlərini az qala yəhərin yanına gətirən qısa üzəngi ilə sürdü; iti dirsəkləri çəyirtkə kimi çıxdı; qamçını əlində bir çubuq kimi dik tutdu; və atı qollarının hərəkətində qaçarkən bir cüt qanad çırpmaqdan fərqli olmayaraq sürürdü”. (2, p 318)

Təsvirdən göründüyü kimi, İcabod həqiqətən gülünc bir şəxsiyyət idi. Əlbəttə ki, İrvinq, tamamilə rəşadətli düşüncənin üstündəki təsəvvürün üstünlüyünə, şəxsi azadlığın vacibliyinə və təbiətin həqiqiliyinə inanaraq Amerika Romantizmini tapmağa kömək etdi. Ancaq bu təsvir, daha çox romantizm nəsrinin bir parodiyasıdır.

Van Tasselin evindəki ziyafətdə, İcabod evlənmək istədiyi Katrina ilə rəqs edərkən hər şeyin yaxşı olduğu görünürdü. Bu vaxt İcabodun rəqibi İbrahim "Brom Bones" Van Brunt, qısqanc hisslərlə özü küncdə oturmuşdu. Yığıncaqda İcabod bir qrup yaşlı Hollandiyalı ilə bir araya gəldi, Yuxulu dərəsinin Başsız Atlısı - hamının tanıdığı - məşhur əfsanədən bəhs etdi.

Həmin gecə, İcabod evə tək getməli olur. Qaranlıqdan qorxdığını əsərdə yazıçı qeyd etmişdir və İcabod meşədə gizlənən xəyalları təsəvvür etməyə başlayır. Hər şey dağılmağa başlayır və onu yaxşılaşdırmaq üçün İcabodun edə biləcəyi bir şey yoxdur. İcabod evə qayıdarkən, qərib bir atlı onu izləmiş kimi görünürdü. Tezliklə şəhərin ətrafında dolaşan başsız atlı olduğunu başa düşdü. Dəhşət dolu gecədən sonra İcabod nə axşam yeməyində, nə də səhər yeməyində göründü. İnsanlar İcabodu son dəfə yığıncaqda gördü. O ya Atlı onu öldürdü, ya da qaçdı. Hər iki halda da İcabod məhv edilir. Yaşlı bir hollandiyalı Yuxulu dərə sakinlərindən biri İcabodu axtarmağa başladı, taleyi barədə narahat idi. Hər yeri axtardılar və qısa müddətdə İcabodun bir şapkasını tapdılar və ona yaxın bir yerə səpələnmiş balqabaq tapdılar, lakin İcabodun cəsədini heç bir yerdə tapmaq mümkün olmadı.

Qoca bir əkinçi İcabod Vinçinin hələ sağ olduğunu söylədi. “Məhəllədən qismən qulyabani və Hans Van Ripper qorxusu ilə və qismən də sığınacaqda mortifikasiyada varis tərəfindən qəfildən rədd edildiyinə görə ayrıldı”. (2, p 329)

İcabod Vinç itkin düşdükdən sonra Brom Bones Katrina ilə evləndi. Yaşlı qadın, Kranın fəvqəltəbii yollarla ruhdan salındığını və məktəb binasının uğursuz pedaqoqun ruhu tərəfindən gözümçixdiyə salındığını söylədi. Bu hekayə ətrafdakıların ən sevdiyi hekayə olmağa başladı. Bu son hekayədə, başqalarında olduğu kimi, İrvinq də New Yorkluların olan New England "Yankees" in şəxsiyyəti ilə ziddiyyət təşkil edir. Yeni İngiltərə vətəndaşı olan İcabod Crane, komik biçim yaradır. O, acgöz və xurafatçıdır. Onu vadidən qorxudan "başsız atlı" real deyil. Kənardakıları qorxutmaq üçün yerli New Yorklular tərəfindən icad edilmişdir.

Hekayənin ən diqqət çəkici xüsusiyyətlərindən biri zəngin təsviri detalların istifadəsidir. Yazıçı mənzerənin xəyalpərəstliyini uzun müddət izah edir, lakin hekayə diqqətini İcabod və düşüncələrinə yönəltəndə təsvir daha canlı olur. Məsələn, İcabod axşam evə gedəndə yazıçı onu qorxudan hər varlığı sadalayır: qamçı, ağac qurbağası, çığır-bayquş, atəş milçəyi, böcək. Van Tassel tövləsinə baxdıqda, "fermanın xəzinələri ilə birlikdə", İcabodun baxışları qaranquş, göyərçin, donuz, qaz, ördək, hinduşka, guineafowl və xoruz üzərində qalır.

Bu hekayənin şöhrətinin başqa bir cəhəti daha əvvəl də qeyd edildiyi kimi, Amerikanın ən məşhur bayramlarından biri olan Halloween bayramı ola bilər. Hekayədə balqabağın olması və hekayənin bütünlükdə qorxulu olduğundan, Halloween ənənəsinin bir hissəsi halına gəldi. Bu novellanın Amerikanın Halloween bayramı ilə əlaqəsi İrvinq yaradıcılığının Amerika mədəniyyətinin və tarixinin vacib bir hissəsinə çevrildiyini göstərir. Yazıçının mistik-qotik novellası oxucunu ovsunlayır, qorxuya salır. Hekayədəki qəhrəmanların həyatı bitmək bilməyən gecə kabusunu xatırladır. Onlar ruhlarla qarşılaşır, qaranlıq meşələrdə və dərələrdə gəzir, müəmmalı şəkildə itkin düşürlər. Ən əsası isə ümitsizcəsinə yuxunun harada başa çatdığını, reallığın harada başladığını anlamağa çalışırlar.

Yazıcının dünya ədəbiyyatında çox məşhur olan “Rip Van Vinkle” novellası iyirmi ildir təsadüfən yatan bir adam haqqında hekayədir. Hekayə inqilabdan əvvəl baş vermiş hadisədən danışır. Rip oyandıqdan sonra arvadının öldüyünü və qızının xoşbəxt bir şəkildə evləndiyini öyrəndi. Rip çox mehriban bir insandır və qəsəbəsindəki insanlar onu bəyəndilər. Rip nə qədər yaxşı insan olsa da, arvadı tərəfindən davamlı tənbeh olunur. Buna görə də bir gün iti ilə Kaatskill dağlarına gedir. Orada köhnə Holland paltarında bir adamla tanış oldu. Rip van Vinkl kişiye kömək edir və Rip orada bir az içki içir və sonra yuxuya gedir. Ertəsi səhər oyanır və şəhərə qayıdanda iyirmi ildir itkin düşdüyünü öyrənir.

O öz kəndinə qayıdır və onu tanımır. Kəndin sakinlərində üz-gözünü saqqal basmış qocanı tanıyırlar və onun uzun illər yoxa çıxmış Rip Van Vinkl olduğuna inanırlar. Mahiyyət olaraq bu novella Amerikanın fəth olunmasının artıq dönmüş bir dövrünü əks etdirir. Bu əslində o dövrdə Yeni İngiltərədə yaşayan holland mühacirlərinin həyat tərzi haqqında yumoristik oçerkdir. (1, s 96)

İrvinq, Ripi dövrünün metanarativlərinin gözləntilərinin əksi bir adam kimi təqdim edir. Rip normal bir ər, ata və çörək pulu qazanan bir insan olmaqdan imtina edir. O evdən çıxıb məhəllədəki bütün uşaqlar ilə oynayır və ehtiyacı olan bütün insanlara kömək edir - inqilabi bərabərlik ruhunu şəxsən özünün necə qurduğunu təcəssüm etdirir və özünü müəyyənləşdirir. Rip cəmiyyəti getdikcə daha çox “gəlirli əmək” axtarışı ilə maraqlanırdılar. Bu sosial axtarış, İrvinq tərəfindən Amerika kimliyinin təməli olan bərabərlik idealları üçün ölümcül olaraq ifadə olunur.

Siyasi mənsubiyyətdə isə Rip uzun müddətli yuxusundan sonra kəndə qayıtdıqda, daha yeni bir siyasi mənsubiyyət digərini əvəzlədi və sərt danışıq mübahisələri Ripin arvadının mübahisələri ilə paralel oldu. Ripin dəyişən dünyası, dəyişən dünyanı şübhə altına almayan bir şəxs üçün adi həyat təcrübəsini əks etdirir. Bir gün fərd yuxudan oyanır və o artıq qocadır, ətrafdakı dünyanın yaxşılığa deyil, tamamilə dəyişdiyini görür. Beləliklə, Ripin dramatik şəkildə vəyhi və qarışıqlığı, Ripin adını soruşduqda aşağıda dediyi kimi daha böyük Amerikanın böhranını da göstərir:

"Tanrı bilir". "Mən özüm deyiləm - başqasıyam ... yuxuya getdim ... və hər şey dəyişdi ... adımın kim olduğunu və kim olduğumu deyə bilmərəm!" (2, p 47).

İnqilab Amerikan Ruhunun içindəki atəşi oyandırdı və şəhər əhalisi yeni hökumətlərini gözləyərək canlandı. Hekayənin əsas məsələlərindən biri, xüsusən tarixin bu dövründə şəxsiyyət mövzusu idi. Amerika xalqı, Rip Van Vinklin yuxuya getməsindən iyirmi il sonra özünü tapdı. Amerika xalqı azadlığını aldıqdan sonra seçki keçirərək bunu qeyd etdi və həyəcanlandı. Hekayə boyu özünü tapmaqda çətinlik çəkən Rip, nəhayət qızı onu tapanda evində özüylə yaşamaq üçün kimliyini tapmış olur. Rip Van Vinkle, arvadının çoxdan öldüyünü öyrənir. Hekayənin yumoru - əsasən Rip-in gülünc bir ər olmasıdır. Rip Van Vinkle-in öhdəsindən gəlməyi düşünən yeganə zalım arvadıdır. Dame Van Winkle, şübhəsiz ki, bu hekayənin antaqonistidir. Qonşuluqdakı hər kəsin pərəstiş etdiyi Rip Van Winkle davamlı dözdür. Rip və Dame arasındakı bu münasibət həm də İrvinqin kişi və qadın oxucuları üçün bir ibrət və xəbərdarlığı kimi görünə bilər. Ərlər daha çalışqan və diqqətli olmağı öyrənməli, arvadlar ərlərini uzaqlaşdırmamaları üçün daha az ziddiyyətli və daha anlaşqılı olmağı öyrənməlidirlər.

Irving bu yüngül nağıl vasitəsilə əslində Amerika İnqilabını azaltmağa çalışır. Həmişə yığışdıqları məkanın adı dəyişmiş ola bilər - bir Corcdan digərinə, Kral George-dən George Washington-a keçidi təmsil etmək üçün - amma bu sadə kəndlilər üçün həyat əvvəlki ilə eynidir.

Rip, bu yeni Amerikada kim olduğunu, Amerikalı olmağın nə demək olduğunu soruşan hər kəsi təmsil edir. İrvinq dövrünün metanarativlərinin gözləntilərinin əksi ilə Ripin şəxsiyyəti heç kəs üçün faydalı olmayan bir adam kimi təqdim edir. Onun heç bir ehtirası yoxdur, özü üçün çox çalışmır və başladığı yerdən yuxarı qalxmır. Sadəcə söhbət etməyi və dostluq etməyi sevir. Rip, özünü ən rahat hiss etdiyi Kaatskill dağlarının meşəsinə tək qaçmağa üstünlük verir. Ripin təbiətə tez-tez qaçması, üsyankar funksiyasını yerinə yetirir və bu, hər Amerikalı kimi Rip'in kim olduğu ilə bağlı suallara səbəb olan zaman boşluğuna səbəb olur. Rip, ailə süfrəsi üçün balıq və ya oyun kimi faydalı bir məhsul istehsal etməkdənsə, təbii dünyanı düşünməyə saatlar ayırır. Irving, ilk Avropa tədqiqatçıların tarixi xəyalları ilə görüşdüyü bir epizod yaratmaq üçün Ripin Hudson vadisində təbiətlə əlaqəli vaxt itirmə qabiliyyətindən istifadə edir. Rip fiziki olaraq yer üzünə bağlı olduğu üçün, yüksək bir bitki örtülü kollara, ağaclara baxır.

Rip uzun müddətli yuxusundan sonra arvadının ölüm xəbərinə heç də pis olmur, İrvinq əsərdə bunu Britaniya müstəmləkəçiliyindən azad olmuş xalqın düşüncəsi ilə paralel göstərir. Ripin arvadının göstərdiyi rəftar müstəmləkəçilik zülmü ilə eyni vurğulanır. Dame Van Winkle, Rip üzərində Amerika müstəmləkələrini təmsil edən tərzdə Köhnə Ana İngiltərəyə bənzədilir. Ölümü Rip üçün mübarək bir sərbəstlikdir, lakin bundan daha əlamətdar bir şey deyil. Daha dramatik bir şey deyil, Rip bununla da rahatlanır. Həddindən artıq səlahiyyət sahibi Dame Van Winkle getdikdə, Rip Van Winkle qalan günləri xoşbəxt yaşaya bilər. Rip Van Winkle, Amerika kimi, indi də haqq etdiyi yeni azadlıqdan istifadə edə bilərdi.

“Hudson çayının aşağı hissəsində, köhnə həyatından fiziki məsafəsi kimi, çay ticarəti gəmiləri görünür. Dəniz göyün əks olunan bənövşəyi buludlarından fərqlənir” (2, p 40). Məkan və zaman sərhədlərinin bulanıq olduğu bu məhdud məkanda Rip fiziki cəhətdən daha da dərin bir dövrə əlaqələndirilir və unudulur. Rip Van Vinkle bütün hekayə boyunca romantik bir qəhrəman olduğunu sübut edir. Bunu müxtəlif yollarla göstərir: onun təbiət sevgisi, müstəqilliyi və sərbəstliyi və düz şərəf hissi.

Rip Van Winkle, təbiətə sonsuz bir məhəbbət bəsləyir. Stresli, kədərli, əsəbi və ya sadəcə əylənmək üçün bir gəzintiye ehtiyacı olub olmadığı zaman təbiəti çıxış yeri olaraq istifadə edir. Təbiətin onun etibarlı sığınacağıdır. Təbiəti necə danışdığını və dağları təsvir etməsindən onun nə qədər sevdiyi bilinir.

İrvinqin zaman və yaddaşa oynadığı oyun, inqilabi ideallarla 1800-cü illərin gerçəkliyi arasındakı boşluq kimi, unutqanlıqın bir-birinin əvəzinə çıxıb gələn bir cəmiyyət yaratdığını göstərir. Sonda müstəmləkə rejimi yeni bir nəsil üçün bərpa olunsun da Rip eyni köhnə hekayəni təkrarlamış kimi görünür. Eyni zamanda, Rip, şəxsiyyətin yaradılmasında fərdi özünüifadənin gücünü göstərdi. Van Vinkle xoşbəxt sonluq tapmasına baxmayaraq, dəli və ya təhlükəli kimi etiketlenməyə və şəhərdən qovulmağa çox yaxındır.

İrvingin Amerika tarixinə və şəxsiyyətinə yeni baxışı Amerika İntibahının doğmasına səbəb olur. Hekayənin vaxt ayarı mərkəzdir: Rip, Amerika müstəmləkələri hələ də İngilislər tərəfindən idarə olunduğu zaman 1776-dan əvvəl yatır və İngilis boyunduruğunu sarsıtmağa və müstəqil millət yaratmağa müvəffəq olan Amerika İstiqlal Müharibəsindən sonra oyanır. Rip, kənar strukturların qalıcılığını və fəvqəladə vəziyyətini, bərpa edilmiş tarixin və təyin olunmuş şəxsi mənanın vacibliyini tanıyaraq, postmodern qəhrəmanı öz şəxsi povesti ilə təcəssüm etdirir, daim yenidən işlənir, davamlı olaraq yenidən doğulur və dünyaya fərdi özünü yenidən yazır.

Rip obrazının İnqilabdan sonra oyandığı “Rip Van Vinkle” novellasında İrvinq İnqilabın insanların necə dəyişdiyini göstərmək istəyir. “Rip Van Vinkle” Amerikanın erkən mübarizəsi üçün bir simvoldur. Bu səbəbdən Rip, Amerikalıların azadlığa çıxması və öz qaydalarını və mədəniyyətlərini qurması üçün bir ilham mənbəyi idi. “Rip Van Vinkle” müxtəlif zülmkar gücləri araşdırır: evliliyin zülmü, gündəlik vəzifələrin zülmü və İngilis Kralı III George'un Amerikalılara qarşı daha dolğun zülmü. Hekayə, bu zalımlara qarşı azadlığımızı necə qoruya biləcəyimizə dair müxtəlif suallar verir. Əlavə olaraq, hekayə bizi istibdaddan azadlığın nə demək olduğunu, bir “zalım” ın nə olduğunu və Amerika və vətəndaşlarının bu suallara cavablara necə ehtiyac duyduqlarını düşünməyə təşviq edir. Rip Van Vinklin uzun yuxusu onu üç əsas zülmədən qurtarmaq üçün əsas təsirə malikdir: hökumət zülmü, evlilik zülmü və cəmiyyətin gözləmələri zülmü. İrvinq bizdən istibdadın həqiqətən sərbəst yaşamaq üçün aşılmaz bir məhdudiyyət olduğunu və ya sərbəstliyin əzmkarlıq və yaradıcılıqla aşması lazım olan bir maneə olub olmadığını soruşur. Bu mənada “Rip Van Vinkle” yalnız azadlıq haqqında bir hekayə deyil, həm də azadlığın bir nümunəsidir.

“Rip Van Vinkl” hekayəsinin bizim təxəyyülümüzə təsirinin sirri amansız romantik “tempus edax rerum” (“nəsnələri həzm-rəbədən keçirən zaman”) mövzusunu təcəssüm edən mətnəli məzmun ilə bağlıdır. Vaşinqton İrvinq dövründə olduğu kimi indi də Rip Van Vinklin dəli-dolu gəncliyi, onun illər boyu uzanan yuxusu, gözləri qarşısından keçən fantastik görüntülər və real dünyaya qayıtmaq nəticəsində duyduğu məyusluq hissi bizim gerçəkliyin üzvi tərkib hissəsini təşkil edir. (1, s 96)

“Rip Van Vinkle” bəlkə də ən məşhur Amerika nağıllarıdır. Fəvqəltəbii elementlərə, ovsunlanmış fikirlərə malikdir və bir çox klassik Avropa nağıllarında tapdığımız kimi sadə kənd həyatına diqqət yetirilir. Ancaq Kral Üçüncü George'dan General Vaşinqtona keçmək, bunun konkret və səhsiz bir Amerikan nağılı olduğunu ortaya qoyur. Vaşinqton İrvinq, “Rip Van Vinkle” hekayəsini, Amerikalıların İngiltərənin nəzarəti altında olduğu dövrdə və ondan sonra Amerika İnqilabı başlayanda yaşadıkları mübarizə və problemləri təmsil etmək üçün yazdı. O hadisələrin mahiyyətini dərk etmək üçün bu mübahisəli məsələni təsvir etməklə riskli missiyasında ona kömək edən məcaz və müqayisələrdən istifadə etdi.

“Rip Van Vinkle” 1817-ci ildə yazılmış və 1819-cu ildə nəşr edilmişdir. Amerika Birləşmiş Ştatları hələ də yeni idi və 1812-ci il müharibəsinə bu yaxınlarda dözmüşdü və bu müddət ərzində ölkənin İngiltərədən azadlığını davam etdirməsi məqbul idi. Azadlıqdan bəhs edən hekayələr Amerika Birləşmiş Ştatları və vətəndaşlarının hökumətləri və özləri üçün verdikləri vacib suallara cavab verərdi. “Rip van Vinkle” xarici şərtlərdən asılı olmayaraq fərdi azadlığın fərd üçün mövcud olduğunu düşünür. Rip və onun haqqında yazan müəllif, daha sonra bu azadlığı təhdid edən müxtəlif istibadlara baxmayaraq sərbəst kimi görünə bilər.

Nəticə

“Rip Van Vinkl” hekayəsinin ideya məzmunu, onda ifadə olunan insani dəyərlər yarandığı zaman və məkan çərçivəsindən çıxış edir və hər bir şəxsin qəlbinin ən incə tellərini ehtizaya gətirir. Tarixi keçmiş təsvir etməklə İnqilabdan sonra köhnə və yeni Amerika arasındakı uçurumu vurğulayır. “Yuxulu Dərə Əfsanəsi” İrvinqin folklorla olan sevgisini və istifadəsini ortaya qoyur. “Yuxulu Dərə Əfsanəsi” - nə aid edilən

texniki yeniliklər arasında folklor, mif və təmsildən bədii ədəbiyyata inteqrasiya; mövzunun və əhval-ruhiyyənin əks olunması kimi quruluş və mənzərə; və qotik elementlərin fəvqəltəbii və istifadəsi mühüm yer tutur. XIX əsrdə Amerikada təsəvvür və yaradıcılıq ilə materializm və məhsuldarlıq arasındakı gərginlik hekayədə əhəmiyyətli bir mövzu olaraq qəbul edilir.

Ədəbiyyat

1. Gorkhmaz Guliyev, Ulviya Aliyeva. "American literature: historical essays". Baku 2016, 89 p
2. The sketch-book of Geoffrey Crayon, Gent by Washington Irving, New York, The F.M. Lupton Publishing Company, Nos, 73-76 Walker Street, 35 pg, 303pg
3. www.biografy.com/writer/Washington-irving
4. Philological issues - N3, 2016 / V. Irving is the first classic writer of American literature.

Göndərib: 23.03.2021

Qəbul edilib: 30.03.2021